

אינו מינו

מאת א. ראובני

אדמה ללא צל. מאת יונת ואלכסנדר סנד
הוצאת הקיבוץ המאוחד, תשי"א, תל-אביב

יש סוג של רומאנים שמתוארים בהם מעשים מסוי-
מים, מפעלים גדולים ונכבדים, והנפשות העושות
בהם טפלות לדברים הנעשים שם. כזה היה בזמנו
הרומאן הנודע של קאלארמן — 'טונאל'; כאלה הם
כרגיל הרומאנים הנכתבים בימינו ברוסיה ובשאר
ארצות הדימוקרטיה העממית; עם הסוג הזה נמנה
גם רומאנם של יונת ואלכסנדר סנד. אמנם השם רו-
מאן אינו הולם חיבורים, שמגמתם תיאור מבצעים
ותכניות במימוש; כי עיקרם של רומאן וסיפור הוא
חיי הנפש, כל נפש בפני עצמה, והמעשים טפלים להם.
ורק בטעות, שלא בידועים (וגם מדעת), מכניסים או-
תם בגדר ספרות יפה.

ואגב, ביטוי זה 'ספרות יפה' כבר עבר זמנו. הדו-
מה לו בצרפתית Belles Lettres מכוון היה להי-
דור חיים ולא חיים כהויתם. אך ככל שהסיפורים היו
להבעה אמנותית של חיי בני אדם כמות שהם, חדלו
מלהיות ספרות יפה ונעשו במידה רבה ספרות מכו-
רת, כביכול; על כל פנים קשה הספרות ומדאיבה ומ-
עגמת, אבל של אמת היא. ואולי מן הראוי לקרוא לה
בשם ספרות חיה, בהבדל מזו שעסקה הדומם, המעשה
ולא הנפש העושה?

מדוע ספרי מעשה המתעטפים בטלית של סיפור
אינם כובשים את הלבבות? הן קוראים אנחנו בעניין
תולדות יישובה של ארץ חדשה, על אחת כמה וכמה
קורות התיישבותנו אנו בארץ הזאת. וסיפור טוב
ודאי שאנו קוראים בעניין ובעונג — בין שהדברים
מתרחשים בכפר ובין שהם מתרחשים בעיר. וכאן
ניתן לנו תיאורו של מפעל חלוצים בצורת רומאן.
מדוע, איפוא, אינו כובש לב הקורא, והמתחיל בו אין
לו חשק לגמרו? כלום לא עלה הצירוף יפה?

לא מפני שהצירוף לא עלה יפה במקום זה מכביד
עלינו הרומאן המדובר, אלא מפני שבכלל זיווג זה
אינו מן השמים. תיאור דברים שעשייתם עיקרם מחייב
הרצאה סדורה, היסטורית, ושלושונה ברורה ופשוטה.

אות ניצנים של תרבות חדשה בעמק-יזרעאל והידב-
קות באדמה ובעבודה — כל אלה אי-אפשר להם שלא
יפעלו פעולתם על הקורא. ובפרט שבכל סיפור וסיפור
סובבת העלילה על מאורע לא-רגיל, המרעיש לבבות
כשהוא לעצמו. אלא שהמאורע כשהוא לעצמו ועושר-
הסיטואציות כשהוא לעצמו, — ללא ביסוס והעמקה
וללא האור העצמי של הממשיות הפנימית, — אין די
בהם. בסיפור מעין זה אתה עוקר ומוציא מתוכו חול-
יות-חוליות, ולא תגרע כלום מהתפתחותו הפנימית.
הדראמאטי נהפך למידמה להיות דראמאטי. הלירי —
לסנטימנטאלי. המאורע כבד-המשקל לאפיוודה קלילה
(או להיפך). והחיים הקשים והאכזריים לאידיליה
שהתמתקה. ודוק: ככל שהמספר נמנע ממקרים מד-
הימים ומהטעמה קולנית של הפרטים ומאפקטים מר-
עישים, — משכנע הסיפור יותר באמתו הפשוטה וה-
חרישית ('קן צפור', למשל).

מלבד עשרת הסיפורים מחיי הארץ מתקופת הע-
ליה השלישית כלולים בספר עוד שבעה סיפורים
מחיי היהודים בגולה (בארצות-הברית ובקאנאדה),
או מן החיים בארץ בתקופת העליה מגרמניה בימי
הנאצים, או בתקופת מלחמת-העולם השנייה. ועולה מן
הסיפורים האלה הגורל היהודי האומלל ורב-התה-
פכות. אופיים הכללי של סיפורים אלה — אשר למב-
נה ולדרכי-התיאור — אינו שונה משל קודמיהם. אך
האקטואליות שבדברים, הנושאים החדשים והנוף הח-
דש שבכמה מהם — מעוררים בנו עניין. כך, למשל,
רשמו של הסיפור 'משפט שלמה' באחדות-קולו וב-
רעד-הלב המרטט — על אם יהודיה מגרמניה הנא-
צית, שבנה נשלח לא"י, וכאן אומץ על ידי אשה אחת,
ובסופו של דבר נלחמו שתי הנשים על אהבת הילד.
וכן יש קטעים עזי-ביטוי בסיפור 'ערבי בכות' —
על ילד יהודי, שמשפחה פולנית הצילה אותו מרוד-
פיו הנאצים. והסיפור 'הברית המשולשת' — על מש-
פחה מתבוללת שחזרה ודבקה ביהדות — מגולל קטע-
חיים אופייני מקורות העלייה הגרמנית.

אור מפורט למדי של מפעל חלוצים רב ערך ורב גבורה. אבל נפסד הרושם מפני טלטולי דעתו של הקורא. נפשו קצה במעשי המימוש; מצפה הוא לסיפור; התחבולות הסיפוריות מבטיחות לו וחוזרות ומבטיחות סיפור אמתי; והסיפור איננו. ואין הקורא יכול במעמד כזה להעריך את המפעל כערכו; ואין הוא יכול להעריך גבורת חלוצים, מפני שאין הללו כאן בשר-ודם ממש אלא מעין דוגמאות ודפוסים. נסיונות כאלה של עירבוב מין בשאינו מינו לעולם הפסדם בצדם.

וכל המוסיף עליהם כוונת-חן של סיפורים גורע. ולא קשה לראות — מדוע? הסממנים הסיפוריים מתעים את הקורא. מטים הם את עניינו מן העשייה המתפתחת, מפרטי התפתחותה, ומשיאים אותו אל בני אדם, אל היחסים שבין אדם לחברו, בין איש לאשה. אבל רמזים סיפוריים הללו מכויבים. המחברים נותנים סימנים חיצוניים בנפשות הפועלות ומצרפים לכל נפש ביוגראפיה קצרה; אבל הנפשות אינן חיות. הדברים על חייהן הפנימיים, על היחסים בין נפש לנפש, דברי סרק הם. הדבר האחד הממשי בספר הזה הוא תי-